

Klió 1999/1.

8. évfolyam

A germánok római szemmel

A rómaiak, mint minden más nép, különbözőképpen viszonyulhattak az idegenekhez. Az ókori etnológiai teóriák bizonyos elemeit a rómaiak magukévá tették és eszközként alkalmazták politikai céljaik elérése érdekében. Az idegenek értékeléséhez a saját életmód jelentette a mértéket. Az idegenek vagy erkölcsileg leértékelték, az értékskála legalsó fokán állnak, s legfőbb jellemzőjük a kultúra és a civilizáció hiánya, vagy ideális kultúrát képviselnek, ha a saját civilizáció felett gyakorolt kritika a cél. Az idegent, akár pozitívan, akár negatívan tekintik, önmaguk ellentétéként érzékelik, és ez a tőlük való elhatárolódáshoz vagy példaképpé formálódásukhoz vezet. Hésziodosz, a milétoszi Hekataiosz, Hérodotosz, Arisztotelész is foglalkozott etnográfiai elméletekkel, s köztük az apameiai Poszeidóniosz, akinek antropogeográfiai elmélete nagy jelentőségű volt az északi népek felértékelésében. Szerinte az emberek karaktere, szellemi képességei és testi adottságai összefüggnek hazájuk éghajlati feltételeivel. Az északi hideg nedvesség bátorságot idéz elő, a déli, szárító hőség pedig szellemi képességeket. Az északon élők nagy bátorságúak, de szellemileg lassúak, a déliek pedig éles eszűek, de nem különösebben bátrak; így az idegenek semmiképpen sem tökéletesek. Itáliának azonban a lehető legjobb az éghajlata, a bátorság és az értelem ideális keveredése jelenik meg.

A rómaiak idegenekkel való érintkezése három szakaszra osztható. Az idegenekről alkotott tradicionális kép a kimberek és a teutonok katasztrófaként megélt hadjáratának idején alakult ki. A rómaiak Kr. e. 113-ban értesültek a kimberek és teutonok vándorlásáról. A consul, Papirius Carbo felkészült a betörésre, de mivel a várt támadás elmaradt, előrenyomult az idegenek ellen azzal az ürüggyel, hogy megtámadták a noricumiakat, akikkel ő proxeniában, vendégbarátságban volt. A vándorló népek azon javaslatát, hogy kivonulnak Noricumból, Carbo látszólag elfogadta, hogy a teutonok egy közelben lévő táborán rajtaüthessen. Ez azonban súlyos római vereséggel végződött, minek következtében Carbót perbe fogták. A Kr. e. 109-es kimber és teuton győzelem következtében a vereséget szenvedett római consul, Marcus Iunius Silanust bevádolták, mert a nép jóváhagyása nélkül vezette a háborút. Kr. e. 107-ben a rómaiak ismét vereséget szenvedtek Lucius Cassius Longius consulsága alatt, akinek feladata Gallia Narbonensis védelme volt. A legsúlyosabb vereséget Kr. e. 105. október 6-án Arausiónál szenvedte el két római sereg Gnaeus Mallius Maximus consul és Quintus Servilius Caepio proconsul vezetésével. A vereség oka az volt, hogy Caepio, miután a consul egy csapatát megsemmisítették, nem működött együtt vele, félve, hogy a consul egyedül győzedelmeskedik.

Ezután a kimberek és a teutonok szétváltak, s így lélegzetvételnyi szünethez juttatták Rómát. Ezt az időt Marius a harcra való felkészülésre használta fel, erős tábort építtetett a Rhodanus és az Isara torkolatánál. Ezen táborhoz kapcsolódnak olyan epizódok, amelyek tájékoztatást adnak a rómaiaknak saját magukról és az idegenekről alkotott képéről. Egyes katonák féltek az ellenségtől, mások célja pedig becsvágyuk kielégítése volt, győzelmekkel és trófeák szerzésével, az ellenséget „materies gloriae”-nek, a dicsőség tárgyának tekintve. Marius végül döntő győzelmet aratott Kr. e. 102 őszén Aquae Sextiae mellett a teutonok felett, majd consultarsa, Quintus Lutatius Catullus seregével egyesülve Vercellae mellett a kimbereket is legyőzték.

A germánokkal való második érintkezés Caesar idején történt. Közép-Gallia vezető szerepéért akkortájt a Rómával szövetséges aeduusok és az egymással szövetséget avarusok és sequanusok küzdöttek. A sequanusok a germán suebusoktól kértek segítséget, akiknek királya, Ariovistus megverte az aeduusokat, akik így Rómához fordultak segítségért. A germánok bevándorlásának motivációja az volt, hogy Galliát gazdagabbnak tartották, mint Germániát, és ott az élet kellemesebb volt. Fennállt a veszélye annak, hogy az előzőt gallok, új hazát keresve veszélyeztetik a római érdekeket. De Caesar valójában a germánok római területre való betörésétől félt, s mivel Ariovistust Kr. e. 59-ben „rex et amicus populi Romani”-nak, „a római nép számára baráti királynak” nevezte, nem kezdetek vele minden további nélkül háborút; ezért a gallok kérésére tárgyalások útján – ahogyan ezt kommentárjaiban is hangsúlyozza – szándékozott Ariovistust hajlandóságra készíteni. Ariovistus ellenséges szándéka, „homo barbarus” volta, mivel „crudelis (kegyetlen), superbus (gőgös), iracundus (indulatos)” jelzőkkel illették őt, lehetővé tette Caesar számára, hogy Ariovistusra hárítsa a háború felelősségét. Ő csupán helytartói kötelességét teljesítette a római néppel és Róma szövetségeseivel szemben, s ezzel az volt a célja, hogy Rómában igazolja a politikailag vitatott, római szövetséges ellen vezetett háborút.

A germánokról kialakított kép azonban általában pozitív. A germánok természetközeli életmódjuk alapján sok régi római erény birtokosai, és a természetes, egyszerű állapotokat képviselik, ami azonban veszélyességet is rejtett a kulturálisan megromlottal szemben.

A germánokkal való érintkezés harmadik periódusa a batavus-felkelés volt, amelyet Gaius Tulius Civilis vezetett. Erről pontos képet Tacitus *Historiae* című munkájából kapunk. Civilis Vespasianus párthíveként a Flaviusok oldalán harcolt a Kr. u. 68–69-es polgárháborúban, de miután kegyvesztett lett, küzdelmét a flaviusi propaganda utólag a Római Birodalom ellen irányuló barbár felkelésnek értelmezte. Civilis panaszkodott a római bánásmódról: a rómaiak igazságtalanok, kifosztják a vidéket, a batavusokat rabszolgákként kezelik. Tacitus részletesen megindokolja, hogy miért fordult ellenségesen Civilis Róma felé, ami végül felkeléshez vezetett. Barbár tulajdonságait részletesen kifejti; ravaszul, cselesen Vespasianusszal barátságot színelve, a gallokat Rómától való elpártolásra indítva igyekezett célját elérni. Mindez végül a veterai vérfürdőbe torkollott, amiben Tacitus félt Civilist felelősként megnevezni; ezt az epizódot Civilis barbár kegyetlenségeként ábrázolja. Civilis felkelése nem egy római tisztnek a polgárháborúban való részvétele volt, hanem „bellum externum”, vagyis külső ellenséggel vívott háború. Tacitus végeredményben Civilis állítólag barbár jellemű tulajdonságait arra használja fel, hogy elterelje a figyelmet arról a tényről, hogy a polgárháború kezdetén egy germán származású római tiszt a Flaviusok helyeslésével és támogatásával értük harcolt.

A rómaiak germánokról kialakított képének megdönthetetlen, centrális részét képezték az északi népekkel, a kimberekkel és a teutonokkal való kapcsolatok. Mindezt úgy mutatja be a szerző, hogy lássuk, milyen hatásuk volt ezeknek az elképzeléseknek a katonai és politikai műveletekre, és megfigyelhessük a római–germán kapcsolatok azon fázisait, melyek a kialakított képek megerősödéséhez vezettek, olyan forrásokkal alátámasztva, melyek a tanítás számára könnyen hozzáférhetők.

Ahogy Caesar és Tacitus példái mutatják, az idegenekről alkotott kép valamilyen cél érdekében való bevetése régi hagyomány. Ezen képeket mindig kritikusán kell szemlélni, mindenekelőtt abból a szempontból, hogy ki, mely elképzeléseket, milyen célra használ fel.

